

The Iranian connection

Av tannlege Nils J. Jacobsen

«Al» er navnet på en smågutt som tuslet etter meg, hans bonus-bestefar, i mange år. Med sin mørke hud og sitt livlige ansikt vakte han alltid interesse, og jeg hadde stor fornøyelse av å forklare: Hans virkelige bestefar flyktet fra Iran med kone, sønn og datter under Irak-krigen. Det var god grunn til å komme seg vekk. Den paramilitære Basij-militsen tvangsrekrutterte tusenvis av ungdommer. Forsynt med plastnøkkel til Paradis ble de sent til fronten etter å ha lært seg å plukke fra hverandre og sette sammen igjen noen skarve skytevåpen, gutter som jenter. En million av dem ligger begravet ikke langt fra Khomeynis mausoleum utenfor Teheran.

Den vesle familien endte opp som kvoteflytninger i Norge. Det klarte de ved å fortelle at de tilhørte Bahai-religionen, forbudt og forfulgt i Iran. Bahai oppsto på 1800-tallet og bygget sin nye, universelle lov på «ordet» fra tidligere profeter. Det lar seg dårlig forene med Islam, som er den endelige, sanne og uforanderlige religionen, derfor ble bahaier gjenstand for massakrer i det shiamuslimske Iran. Vel etablert i Norge hørte jeg senere aldri et ord verken om bahai eller islam fra den familien. De tilhørte ikke den typen innvandrere som forlanger å basere sitt nye liv på akkurat de samme verdier som de flyktet fra. Datteren ble etter hvert giftet inn i min storfamilie, og så kom Al. Hos meg resulterte disse forhold i en interesse for Iran som ikke lot seg konkretisere før jeg oppdaget at vår kollega og tep-

pehandler Terje arrangerte turer dit. Av uklare grunner var ett av mine delmål å sammenlikne Khomeynis mausoleum med det velkjente Lincoln monumentet i Washington DC.

Iran, eller Persia om man vil, har «alt»: Fjell, høyslette, ørken og kyst mot Det kaspiske hav og Persiabukten, og landets 4 000 år gamle historie er vanskelig å overgå. I årenes løp ble dette området erobret av grekere, tyrkere, mongoler og arabere. Islam spredte seg etter Mohammeds død i 632. Kalenderen i Iran starter 21. mars 632.

Vestmaktenes interesse for Iran startet med oljefunn tidlig på 1900-tallet. De sørget etter hvert for å sette Pahlavi-sjahene på tronen, og der ble de helt til den siste ble kastet ut ved revolusjonen i 1979. Den første gjorde forsøk på å få vekk fez og hijab og

chador og restriksjoner på kontakt mellom kjønnene. Det kunne kanskje gått som i nabolandet Tyrkia, der Kemal Atatyrk fikk byttet ut arabisk skrift med latinske bokstaver. Men dessverre forsøkte statsministeren (Mossadeq) å få til mer lønnsomme oljeavtaler med oljeselskapene. Det tålt ikke av Vesten, så han ble kastet. Det iranske hovedspråket *farsi* anvender derfor stadig det arabiske alfabetet med små modifikasjoner. For øvrig skal iranerne ha seg frabedt å bli forvekslet med arabere.

Terje fører oss først til Teheran, en by med 12 millioner mennesker om natten og 16 om dagen. Trafikken er eventyrlig. Tilsynelatende kaos med tre filer konsekvent omgjort til fem, men med muligheter til å gli inn i trafikken fra sidegatene med millimeters klaring og uten bruk av horn! Jeg må

*Persepolis ligner både på Palmyra i Syria
og på Kongenes dal i Egypt*

Skolejenter utenfor Nasjonalmuseet

*Den skyhøye skulpturen av shahen uten for
palasset er kuttet ved støvelekanter*

bare beundre sjåførenes ferdigheter. Og her slipper jeg å ergre meg over Asker-direktørenes el-biler, som peker nese av oss andre fra kollektivfeltet på motorveien mot Oslo!

Første opplevelse er Teppemuseet. Selv jeg, uten kunnskap på området, kan ikke unngå å bli revet med av den urgamle teppekulturen og av den avanserte arkitekturen, i sin tid initiert av dronning Saroya. Hvorfor tar ikke innvandrerne med seg håndverk av denne art til Norge i stedet for å selge kebab på alle gatehjørner?

Så til shahens palass. Det er snakk om den siste sjah, Muhammed Reza,

som sto for et regime med hemmelig politi og undertrykkelse, legendarisk luksus for de få og dyp fattigdom for de mange. Beryktet er det overdådige selskapet som sjahen holdt for verdens koryfeer i Persepolis, oldtidsbyen som Alexander den Store brente. Også kong Olav var der. Ikke rart at folk ville ha revolusjon. Og, som de fleste husker, revolusjon fikk de. Ayatolla Khomeyni returnerte fra sitt eksil, fikk folkets støtte og gjorde Iran til en islamsk republikk, et teokrati der skoler og lover er islamisert etter Sharialovene. Selv ble han en helgen så god som noen. I ettertid er det lett å se at denne

revolusjonen danner mønster for den såkalte «arabiske våren»: Ungdom starter demonstrasjon mot politisk undertrykkelse, som så overtas av islamister og resulterer i et enda verre religiøst/politisk regime.

Shahens palass er flott, men den kjempestore statuen av ham som står ved inngangen, er kuttet ved støvelekanter.

Så til en lokal flyplass for å ta oss til Isfahan, den gamle hovedstaden. Passasjeren på min venstre side er pratsom og nysgjerrig på Norge, men forstummer når jeg vil inn på politiske spør-

mål. Han er redd for passasjeren på høyre side, som følger godt med uten å si noe. Isfahan er en storslagen gammel by med parker, elver, broer, moskeer og bazarer. «Imam square» er større enn Den himmelske freds plass og soukene rundt utrolig innholdsrike. Her kan du få alt så nær som alkohol. Det vil si: med gode forbindelser og rikelig med penger så kan det nok ordne seg,

men det er risikabelt. Min kamerat, en veteran fra Libanon med flere år bak seg i Saudi Arabia, er god til å prute. Jeg drikker te og nyter showet.

Guiden forteller oss at det er religionsfrihet her i landet. Han sier ikke noe om bahaier, men vi får med oss armenes museum og

zoroasternes tempel. Det siste med innlagt foredrag av den hvitkledde biskopen. Jeg finner ut at det nok er zoroaster jeg egentlig er. Zoroastere og kristne har hvert sitt sete i Parlamentet, men alle kandidater må godkjennes av det islamske Vokterrådet, som sitter med bukta og begge endene i alle sammenhenger, også ved å peke ut presidentkandidater. Khomeyni var den første lederen av Vokterrådet etter revolusjonen. Basij-militsen, har etter hvert utviklet seg til et hemmelig politi, som dukker opp over alt og passer på at ikke et hårstrå stikker frem hos de heldekkede kvinnene. Også «våre» kvinner må finne seg i dette. Jeg syns jeg hører Al's mor fnyse. Aldri verden om hun vil la seg dirigere på den måten! Hun vil ikke tilbake hit mer.

Det er meningen å fly videre til Shiraz. Jo visst, det er der druene stammer fra, men nå er det heller dårlig med vinproduksjonen. Flyet er innstilt, så vi må busse 40 mil. Det går hardt ut over noen av oss, så et stoppested ved en gammel «karavanserai», en av de gamle skysstasjonene som tilhørte Sil-

keveien, er kjærkomment på mange uvelnelige vis. Men vi kommer frem ut på natten og er klar til ny utflukt neste morgen, denne gangen til ruinbyen Persepolis. Der er kolossale kongegraver uthogd i fjellveggen, det nevnes både Xerxes og Darios, og utsøkte steinrelieffer på vegger og søyler.

Persepolis minner både om Palmyra i Syria og Kongenes dag i Egypt. Vi blir overøst med informasjon, men for meg er kunnskapen bare på kort besøk i varmen. Da er det bedre tilbake i Shiraz etter solnedgang, der vi besøker byparken hvor nasjonalskalden Hafez hviler. Han synes å ha stor innflytelse den dag i dag. Iranske ungdommer valfarter til hans gravsted i kveldsmørket. På norsk foreligger en bok med utvalgte dikt og nydelige illustrasjoner: «I vinens speil». Intet alkoholforbud den gang, i hvert fall ikke innen poesien, hør bare:

Ved en feiltakelse vandret jeg bort fra skjenkestedets gate

Kast meg av nåde igjen inn på den rette veg

Tillat ikke at jeg blir lagt i jorden på min dødsdag

Ta meg til skjenkestedet og kast meg i vinkrukken

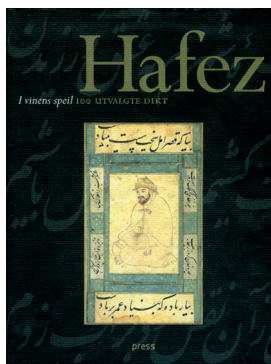
I en nærliggende landsby får vi se hvordan garn farges. Bare naturfarger gjelder. Ujevnheter i fargingen gir øket liv til teppene, sier Terje. Vi får også se hvordan en kvinne knytter teppe. Hun sitter på gulvet mens hender og fingre beveger seg uhyggelig fort. Det kompliserte mønsteret kommer langsomt frem. Det kan ta måneder. Vi trækker litt rundt i gatene og beundrer prestisjebygninger og små arkitektoniske detaljer. Tilbake i Teheran blir vi geleidet gjennom nye basarer, museer og parker og får besøke den lokale teppegrossisten der teppene blir vasket, tørket og strukket. De som vil, får kjøpe og mange gjør det.

Men kulturen kaller: Vi må innom Nasjonalmuseet og Juvelmuseet. Inne i Juvelmuseet er det mørkt og dystert, men uoverskuelige samlinger av gull

og glitter, inklusiv selve Påfugltronen og Koh-i-nor diamanten, alt under sterk bevoktning. Jeg får utmattelsepanikk og staver meg ut i lobbyen for å komme til hektene. Og fra Nasjonalmuseet husker jeg best en vrimmel av skolejenter i røde uniformer med ærbare hijab og leende, hylende, støyende atferd, som blir ytterligere stimulert ved synet av oss vestlige.. Kvinnene i vår gruppe ble særlig grundig gransket. En artig kontrast. Folk vi treffer er ellers vennlige og nysgjerrige på fremmede. Mannlige ungdommer uttrykker ett stort ønske: Å komme seg til USA.

Vår iranske rundtur skal avsluttes med et besøk i Khomeynis mausoleum som ligger inne på en gravlund utenfor byen. Gravlund er egentlig feil. Det er faktisk en hel by med graver og veier på kryss og tvers. En million falne fra Irakkriegen ligger her, andre grupper der. Her skulle nok de jordiske levninger til Al's mor og onkel hvilt sammen med andre ungdommer fra Irak-kriegen. Ondskapsfulle meg tenker også at deres sjeler nå skulle ha nytt tilværelsen i Paradis sammen med selvmordsbombere og andre martyrer som har ofret livet for en god sak. Men Al hadde aldri sett dagens lys.

Midt inne i denne nekropolisen troner Khomeynis voluminøse mausoleum med kupler og tårn. De påkostede bygningene er imponerende på utsiden, men innvendig ser det ut om en uferdig låvebygning, der ayatollaen ligger i et slags bur sammen med sin sønn. Onde tunger sier at sønnen ble drept av regimet, fordi han protesterte mot at faren, som ønsket å være en enkel mann, skulle plasseres i et mausoleum. Kona ligger for seg selv naturligvis, utenfor buret. Folk stapper penger gjennom sprinklene som bidrag til å gjøre det hele ferdig. Vi forlater både mausoleet og Iran med hodet fullt av kulturelle, historiske og religiøse inntrykk rammet inn av en natur som kan måle seg meg hvilken som helst annen. Og sammenlikningen med Lincolnmonumentet? Bare tøv! De to er inkommensurable størrelser.

Hafez er nasjonalskalden. Her poesisamlingen «I vinens speil»